

Włodzimierz KACZOROWSKI*

190. rocznica ogłoszenia pierwszego rysu dziejów sejmu i sejmików Rzeczypospolitej

Badania nad dziejami sejmu i sejmików Rzeczypospolitej mają długą tradycję¹. W 2019 r. upłynęło 190 lat od wprowadzenia do obiegu naukowego pierwszego, wstępnego rysu dziejów sejmu i sejmików. W 1829 r. ksiądz Idzi Presiowski (1803–1853), pijar, magister nauk i sztuk pięknych, historyk, nauczyciel języków starożytnych, historii i geografii, wygłosił w czasie popisu publicznego uczniów Szkoły Wojewódzkiej Warszawskiej oo. pijarów wykład zatytułowany: „Krótka wiadomość o sejmach i sejmikach przedsejmowych w dawnej Polsce”. Do przygotowanego wówczas zaproszenia wraz z *Porządkiem, którym popis publiczny odbywać się będzie dnia 20, 21, 22 lipca*, dołączono wydrukowany po raz pierwszy tekst rozprawki Presiowskiego pod tym samym tytułem².

* Katedra Historii Państwa i Prawa oraz Doktryn Polityczno-Prawnych, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, e-mail: WKaczorowski@uni.opole.pl, ORCID: 0000-0001-5784-9716.

¹ Zob. E. Mierzwa, *Stan badań nad polskim parlamentaryzmem. Symulacja komputerowa*, „Teki Sejmowe” 2010, nr 1, s. 23–27; R. Kołodziej, *Parlamentaryzm szlachecki Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku. Stan badań*, *ibidem*, s. 53–63; A. Korytko, *Senat Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Stan badań i postulaty badawcze*, *ibidem*, s. 64–79; M. Zwierzykowski, *Sejm i sejmiki Rzeczypospolitej w XVIII wieku. Stan badań i postulaty badawcze*, *ibidem*, s. 80–92; K. Bucholc-Srogosz, *Stan badań nad parlamentaryzmem polskim doby rządów Rady Nieustającej. Potrzeba podjęcia szerszych badań nad funkcjonowaniem stronnictwa królewskiego*, *ibidem*, s. 93–106; R. Kołodziej, M. Zwierzykowski, *Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej. Bibliography of the parliamentary system of the Nobles Republic*, Poznań 2012.

² I. Presiowski, *Krótka wiadomość o sejmach i sejmikach przedsejmowych w dawnej Polsce*, [w:] *Popis publiczny uczniów Szkoły Wojewódzkiej XX. Pijarów odbywać się będzie dnia 20.21.22. lipca na który prześwietną publiczność rektor i nauczyciele zapraszają w Warszawie (1829)*, [Warszawa: b.w., 1829], 56 s..

Kazimierz Józef Turowski (1813–1874), wydawca, redaktor, folklorysta, poeta³, za namową Aleksandra Adamowicza, publicysty warszawskiego, dokonał przedruku dziełka ks. Presiowskiego w 1861 r. w Krakowie w serii wydawniczej Biblioteka Polska⁴. W 1862 r. Aleksander Adamowicz na łamach „Biblioteki Warszawskiej” napisał m.in.: „*Krótką wiadomość o sejmach i sejmikach* ks. Presiowskiego również weszła w skład tegorocznej serii [Biblioteka Polska 1861 – W.K.]. Dostawszy przypadkiem egzemplarz tej broszurki w roku zeszłym, uderzeni jej przedziwną jasnością, a zarazem treściwym i jędrnym przedstawieniem rzeczy, sami ją posłaliśmy do Krakowa, pragnąc upowszechnić pisemko, niedawno wprawdzie drukowane, ale jednak dosyć już rzadkie. Wydawnictwo krakowskie szybko ją pomieściło w zeszytach za rok bieżący puszczonech w obieg, a my ponieważ przesłaniem jej do Krakowa, tym samym osądziliśmy ją godną przedruku, nic już więcej nie dodamy o jej wartości czy użyteczności, w sprawozdaniu o Bibliotece Polskiej za rok bieżący”⁵.

* * *

Autor *Krótkiej wiadomości o sejmach...* urodził się 1 września 1803 r. w Mokrsku⁶, w rodzinie włościańskiej⁷. Edukację⁸ podjął w Wieluńskiej Szkole Pijarów, a od 15 sierpnia 1823 r. odbywał nowicjat u ojców pijarów w Wieluniu⁹. Formację zakonną rozpoczął u pijarów w Łukowie¹⁰ i tam

³ R. Jaskuła, *Wydawnictwo Biblioteka Polska Kazimierza Józefa Turowskiego 1855–1863*, Kraków 1992, s. 9–37.

⁴ *Ibidem*, s. 111–112.

⁵ A. Adamowicz, *Biblioteka Polska za rok 1861*, „Biblioteka Warszawska” 1862, t. 3, s. 372–373.

⁶ Wieś położona w województwie łódzkim, w powiecie wieluńskim. Zob. *Monografia gminy Mokrsko*, red. T. Olejnik, Wieluń 2004; J. Dorobisz, Rec.: *Monografia gminy Mokrsko*, red. T. Olejnik, Urząd Gminy Mokrsko, Wieluń 2004, 482 s., „Rocznik Wieluński” 2005, t. 5, s. 256–259.

⁷ J. Buba, *Presiowski Idzi*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 431. Presiowski miał siostrę Jadwigę. Tygodnik „Tydzień”, pismo społeczno-literackie wydawane w Piotrkowie w latach 1873–1906, informowało swoich czytelników: „W dniu 29 czerwca r. b. [1891] w kościele parafialnym w Krzyworzece, w powiecie wieluńskim, odbył się jubileusz małżeński (złote wesele) czcigodnych Feliksa i Jadwigi z Presiowskich, małżonków Mamzerowskich. Czcigodna jubilatka jest siostrą słynnego z nauki i świątobliwości śp. księdza Idziego Presiowskiego, pijara, niegdyś profesora w konwiktie szlacheckim na Żoliborzu (w Warszawie), autora wielu historycznych dzieł, jak: *O sejmach i sejmikach w dawnej Polsce*, gramatyk: polskiej, łacińskiej i innych” („Tydzień” 1891, R. 19, nr 28, s. 2).

⁸ „Pod okiem bogobojnych rodziców przepędził lata dziecinne, a następnie ze szkoły elementarnej w Wieluniu przeszedł do szkoły wydziałowej tamże, gdzie pod dozorem ukształconych nauczycieli okazywał niezwykle zdolności. Pamięć, zamięłowanie pracy, ścisłe dopełnianie wszelkich obowiązków zjednało mu zaufanie przełożonych szkoły i rodziców, iż mu powierzono dozоровanie z niższych klas uczniów” (*Wiadomość o życiu i pismach ks. Idziego Presiowskiego*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1853, t. 24, nr 5, s. 525).

⁹ Z. Włodarczyk, *Wieluńska Szkoła Pijarów w dobie tzw. Prus Południowych*, „Rocznik Wieluński” 2004, t. 4, s. 29–38.

¹⁰ Miasto w województwie lubelskim, w powiecie łukowskim. Zob. S. Postek, *Dzieje szkoły pijarskiej w Łukowie 1701–1833*, „Analecta” 1996, t. 5, s. 141–169.

12 września 1824 r. złożył profesję wieczystą¹¹. Następnie Presiowski skierowany został do Collegium Nobilium w Warszawie (od 1807 r. na Żoliborzu), gdzie przez rok zdobyte wcześniej wykształcenie średnie uzupełniał poprzez studia filozoficzne. We wrześniu 1825 r. zapisał się na Wydział Nauk i Sztuk Pięknych Uniwersytetu Warszawskiego, zamierzając uzyskać kwalifikacje do wykonywania zawodu nauczyciela. Już na pierwszym roku studiów 15 lipca 1826 r. otrzymał Presiowski publiczną pochwałę za rozprawę *Exponatur locus Math. VI, v. 5–15*¹². Jego rozprawy pisane podczas trzyletnich studiów spotykały się z uznaniem. Po złożeniu publicznego egzaminu 10 lipca 1828 r. otrzymał stopień magistra nauk i sztuk pięknych „z postępem celującym (*cum eminentia*)”¹³.

W sierpniu 1828 r. Presiowski rozpoczął pracę w szkole wojewódzkiej pijarów w Warszawie, gdzie nauczał języka łacińskiego, historii powszechnej i geografii, następnie w latach 1831–1833 pracował jako nauczyciel w Konwiktie Stanisława Konarskiego. Święcenia kapłańskie otrzymał we wrześniu 1830 r., a w 1833 r. opuścił szkołę w związku z likwidacją szkół pijarskich za udział nauczycieli i uczniów w powstaniu listopadowym. W tej sytuacji życiowej Presiowski rozpoczął starania o beneficjum parafialne. Tymczasowo przyjął obowiązki kapelana przy kaplicy prywatnej w diecezji płockiej, powiecie lipskim, we wsi Makowiec, w parafii Chrostkowo koło Lipna¹⁴.

W 1840 r. Presiowski objął probostwo w Chotowie, wsi w powiecie wieluńskim, w gminie Mokrsko (w dekanacie wieluńskim). W Chotowie znajdował się kościół parafialny pw. św. Marcina, murowany z wieżą, wystawiony w 1616 r. przez Grzegorza z Niedzielska, miejscowego proboszcza. W 1827 r. Chotów liczył 411 mieszkańców¹⁵. Probostwo przyjęte przez Presiowskiego było najmniejszym w całej diecezji kujawsko-kaliskiej i dawało 1000 złp dochodu. Przełożeni Presiowskiego proponowali mu objęcie innej, większej parafii, lecz odmówił, gdyż „nigdy w życiu nie powodował się materialną korzyścią, ubogiego Chotowa rzucić nie chciał”¹⁶. Do Chotowa sprowadził swoich rodziców i tu się nimi opiekował. Poświęcił się pracy duszpasterskiej, niosąc pomoc swoim parafianom: „Nadzwyczaj ograniczony w potrzebach i wydatkach, dzielił się swoją chudobą z potrzebującymi: wszyscy ubodzy parafii żyli jego chlebem, wszyscy parafianie udawali się do niego po radę, on był pośrednikiem zwaśnionych, on sam uczył dzieci więj-

¹¹ J. Buba, *op. cit.*, s. 431.

¹² J. Bieliński, *Wydział Teologiczny Królewskiego Warszawskiego Uniwersytetu (1817–1831). Zarys historyczny*, Warszawa 1907, s. 94.

¹³ *Wiadomość o życiu i pismach ks. Idziego Presiowskiego...*, s. 525.

¹⁴ *Ibidem*, s. 526–527.

¹⁵ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1, Warszawa 1880, s. 639.

¹⁶ *Ksiądz Presiowski ze Zgromadzenia XX. Pijarów*, „Gazeta Codzienna” 1853, nr 111, s. 2.

skie czytać i pisać [...]. Był to wzór dla wszystkich plebanów wiejskich”¹⁷. Kiedy po sześciomiesięcznej przerwie w lipcu 1852 r. pojawiła się kolejna fala epidemiczna cholery w Gorzowie Śląskim i blisko położonych Krzyżanowicach, które były oddzielone tylko przez rzekę Prosnę od Praszki¹⁸, następnie przywleczone do przyległych miejscowości, między innymi do Chotowa, ksiądz Presiowski posługiwał chorym, narażając swoje życie¹⁹.

Ksiądz Idzi Presiowski zmarł 28 marca 1853 r. w wieku 50 lat w Chotowie i tam został pochowany. Ówczesna prasa informowała o śmierci znanego proboszcza, ukazało się wiele nekrologów²⁰. Wiadomość o jego zgonie – jak wynika z nekrologów – „zasmuciła wszystkich znajomych i wielu wycisnęła łzy żalu, na odgłos żałobnych dzwonów tak w parafii, jak też w przyległych kościołach i w mieście Wieluniu, spieszył lud nawet z dalszych okolic dla odwiedzenia zwłok, które piękna ożywiała dusza. Dzień pogrzebu, był dowodem powszechnego szacunku dla zmarłego. Liczne duchowieństwo tak świeckie, jak zakonne, mnóstwo obywateli ziemskich, mieszkańcy miasta, jako to: z Praszki, Bolesławca, Wielunia i dalszych parafii dążyli skwapliwie dla oddania ostatniej posługi”²¹. Mowy nad grobem zmarłego przy licznie zebranych żegnających skromnego proboszcza, dobrego nauczyciela i zasłużonego badacza historii powszechnej i Polski, autora wielu podręczników dla uczącej się młodzieży, wygłosili: ks. Ludwik Rogaczewski, ks. Antoni Lenkiewicz, ks. Mateusz Witowski, jak również współpracownicy i przyjaciele. Ksiądz Idzi Presiowski był „wielbicielem swojego ukochanego mistrza Kazimierza Brodzińskiego. Jako jego ulubiony uczeń, trzymał się święcie zasad i wzoru tego najznakomitszego profesora Uniwersytetu Warszawskiego. Jak on bogobojny, jak on zacny, jak on skromny, jak on kochający lud wiejski i życie rodzinne, nie szukał sławy i wziętości, krył się z nauką i dobrymi uczynkami, wielki wpływ na cały kraj wywierając”²². Wymowne są

¹⁷ *Ibidem*, s. 3.

¹⁸ M.P. Czaplinski, *Epidemie cholery w rejencji opolskiej w latach 1831–1894*, Rybnik 2002, s. 221.

¹⁹ „Lubo od lat kilku upadał na zdrowiu, jednak w zatrudnieniach nieoddzielnych od swego powołania nigdy nie ustawał, dał tego dowody w czasie panującej w roku zeszłym cholery i wszędzie niósł słowo pociechy i pomoc, gdzie tego wymagała potrzeba, z całym zaparciem siebie; łagodnymi słowy kołł boleści i wlewał w cierpiących nadzieję” (*Wiadomość o życiu i pismach ks. Idziego Presiowskiego...*, s. 528).

²⁰ Zob. *Nekrologi. Ks. Idzi Presiowski*, „Przegląd Poznański” 1853, t. 17, s. 96; A.T. Tyszka, *Nekrologi „Kuriera Warszawskiego” 1821–1939*, Warszawa 2007, s. 36; *Idzi Presiowski* (poz. 10453).

²¹ *Wiadomość o życiu i pismach ks. Idziego Presiowskiego...*, s. 529.

²² *O księdzu Presiowskim ze Zgromadzenia XX. Pijarów...*, s. 2. Brodziński Kazimierz Józef (1791–1835), poeta, historyk literatury, publicysta i tłumacz. Od 1818 r. prowadził lekcje języka i literatury polskiej w konwiktach pijarów na Żoliborzu. U pijarów (w konwiktach, seminarium duchownym i szkole wojewódzkiej) uczył do 1822 r., następnie wykładał historię literatury polskiej, estetykę i naukę o stylu na Uniwersytecie Warszawskim do 1831 r. (Z. Ciechanowska, *Brodziński Kazimierz Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1, Kraków 1936, s. 451–453; A. Witkowska, *Brodziński Kazimierz*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1984, s. 104–105).

również słowa księdza biskupa Walentego Macieja Tomaszewskiego²³, ordynariusza diecezji kujawsko-pomorskiej w latach 1836–1850, który publicznie stwierdził, że „ks. Presiowski pojął należycie powołanie pasterza”²⁴.

* * *

Ksiądz Idzi Presiowski w okresie swojej działalności pedagogicznej w Warszawie wydawał popularne podręczniki szkolne. W 1829 r. została wydana *Gramatyka łacińska pijarska, nowo przerobiona przez ks. I. Presiowskiego. S. P. magistra nauk i sztuk pięknych*, Warszawa 1829 (drugie wydanie: 1830; trzecie wydanie: 1836, z dewizą: *Jak dawniej tak i teraz do gruntownej nauki łacina zawsze jest i będzie potrzebna, a zarzucanie jej i szkodliwe przynosi i przyniesie skutki*; czwarte wydanie: 1838; piąte wydanie: 1839; szóste wydanie: 1862)²⁵. W 1839 r. ukazała się *Gramatyka języka łacińskiego, dla użytku klas wyższych, przez ks. E(dmunda) Andraszka, S. P. profesora literatury polskiej i greckiej w szkołach publicznych, członka byłego Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk, na wezwanie byłego Towarzystwa Elementarnego wypracowana, a przez ks. I. Presiowskiego S. P. magistra nauk i sztuk pięknych uporządkowana i na język polski wytłumaczona*, Warszawa 1839. Ksiądz Edmund Andraszka (1874–1837) był pijarem i znakomitym filologiem.

Ksiądz Presiowski wydał kilka podręczników do nauki geografii: *Początki geografii starożytnej*, Warszawa 1825; *Krótki rys geografii dla uczącej się młodzieży*, Warszawa 1829, drugie wydanie 1830, trzecie wydanie 1832; *Geografia starożytna, ułożona dla uczącej się młodzieży, z dołączeniem spisu alfabetycznego nazwisk krajów, miast, gór, rzek itd.*, Warszawa 1832; *Rejestr alfabetyczny do geografii Stejna, do łatwego znalezienia w tym dziele nazwisk państw, prowincji, miast, rzek, gór itd., służące, podług stronic ułożony 1832 r.* (bezimiennie). Ponadto opracował *Wypisy greckie dla uczącej się młodzieży*, Warszawa 1832, w których zamieścił gramatykę grecką, wypisy z klasyków greckich, objaśnienia oraz słownik grecko-polski²⁶.

²³ J. Gręźlikowski, *Działalność kościelna biskupów włocławskich w okresie kujawsko-kaliskim diecezji*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik Prawno-Historyczny” 2013, t. 53, nr 3, s. 138–141; W. Kujawski, *Tomaszewski Walenty Maciej h. Bończa*, [w:] *Włocławski Słownik Biograficzny*, t. 4, Włocławek 2006, s. 163.

²⁴ *Wiadomość o życiu i pismach ks. Idziego Presiowskiego...*, s. 528.

²⁵ W dawnych seminariach duchownych wymagano dobrej znajomości języka łacińskiego. Podczas przyjmowania kandydatów do seminarium sprawdzano stopień opanowania tego języka, który doskonalono na pierwszym roku. Na przykład w Seminarium Duchownym w Tykocinie w roku szkolnym 1833/1834 wykładano język łaciński dwa razy w tygodniu. Wykładowcy w roku szkolnym 1836/1837 korzystali z podręcznika Idziego Presiowskiego wydanego w 1829 r. (J. Łupiński, *Seminarium Duchowne w Tykocinie w latach 1769–1863*, Łódź 2011, s. 184–185).

²⁶ Por. *Presiowski Idzi*, [w:] K. Estreicher, *Bibliografia Polska XIX. stulecia*, t. 3, Kraków 1876, s. 531–532; *Encyklopedia kościelna*, wyd. M. Nowodworski, t. 21, Warszawa 1896, s. 285–286; *Encyklopedia powszechna*, t. 21, Warszawa 1865, s. 550–551; J. Buba, *op. cit.*, s. 442.

We wspomnieniu o księdzu Presiowskim zamieszczonym w „Czasie” czytamy: „W żadnych z tych pism nazwisko jego nie jest położone; bo skromność jego unikała wszelkiego rozgłosu, bo pracował nie do sławy, ale dla pożytku współziomków. To staranne ukrywanie nazwiska jest powodem, że o wszystkich pracach naukowych X. Presiowskiego wiedzieć trudno. Lubo pisma jego znaczne wydawcom przynosiły korzyści, on za prace żadnego nie otrzymał wynagrodzenia. Jedne oddawał na rzecz Zgromadzenia, którego był członkiem, a inne nie tyle korzyści przynoszące rozdzielił pomiędzy wydawców warszawskich [...]. Co do prac naukowych, nie mając z nim od lat 13 bezpośrednich stosunków, nie możemy wiedzieć co z tego rodzaju prac w ustroniu wiejskim [Chotowie – W.K.] mógł przygotować i czy w ostatnich latach nie ogłosił czego drukiem; lecz znając go dobrze, wiedząc, że bez nauki i to zawsze obracanej na korzyść drugich, żyć nie mógł, sądzymy, że po nim pozostać musiały bardzo ważne rękopisma. Jeżeli dorozumiewać się wolno, będą to zapewne nauki duchowne, badania odnoszące się do dziejów Kościoła i narodu polskiego, przekłady autorów starożytnych; bo na tym polu od lat 28 gromadził i obrabiał materiały, jak to dobrze piszacemu przez lat kilka do niego zbliżonemu, wiadomo”²⁷.

W Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu znajduje się manuskrypt (sygn. 8091/I, Idzi Presiowski, *Historia powszechna do 1829 roku*) liczący ponad 400 stron. Rękopis ten został przez Presiowskiego ukończony w 1842 r., choć praca nad nim trwała już w latach dwudziestych. Wstępną ocenę tego manuskryptu przeprowadziła Martyna Deszczyńska: „W swojej podręcznej *Historii powszechniej* rozpoczął [Presiowski – W.K.] wykład [...] od Pisma Św. Następnie rzeczowo i logicznie referował większość teorii pochodzenia religii, postaci wierzeń (astralizmu, idolatrii, manicheizmu). Autor opisał biblijny potop, wierzenia Egipcjan, Persów, Hindusów. Chrześcijaństwo pojawiło się – zdaniem Presiowskiego – by »znowu nauczyć, poprawić i oświecić [podkr. M.D] ludzi, których rozum na błędną prawie tylko prowadził drogę«” (k. 111)²⁸.

Książd Presiowski pozostawił również w rękopisie pracę poświęconą polskiej formacji wojskowej w służbie francuskiej – Legii Włoskiej, powstałej w 1800 r. Potwierdza to Ignacy Karpiński (1815/1817–1895), nauczyciel i popularyzator wiedzy²⁹, w opracowaniu *Krótki rys ustroju dawnej Polski i poglądy na przeszłość*: „Potrzebuję się usprawiedliwić, jakim sposobem tę listę Legionistów zgromadzić mi się udało. Po ś.p. ojcu moim, Gabrielu Karpińskim, profesorze Szkoły Kaliskiej od 1788 r. do 1818 r., znalazłem

²⁷ X.A.J., *O księdzu Presiowskim ze Zgromadzenia XX. Pijarów...*, s. 2.

²⁸ M. Deszczyńska, „*Historia sacra*” i dzieje narodowe. Refleksja historyczna lat 1795–1830 nad rolą religii i Kościoła w przeszłości Polski, Warszawa 2003, s. 56.

²⁹ P. Sławiński, *Ignacy Karpiński jako nauczyciel i popularyzator wiedzy*, „Kwartalnik Opolski” 2012, nr 2/3, s. 163–176.

w katalogach jego własną ręką odnotowanych uczniów Wielkopolan, co, rzuciwszy ławki szkolne, do Legionów się zaciągnęli – dopełniłem je notatkami udzielonymi od ś.p. Antoniego Pstrokońskiego, archiwisty i regenta w Sieradzu – korzystałem z ułożonego spisu Legionistów (Legii Włoskiej) od Plucińskiego ś.p. Józefa, także Legionisty, a w r. 1830 oficera Korpusu Kadetów w Kaliszu, wreszcie z notatek księdza Presiowskiego, expijara, r. 1853 proboszcza parafii Chotów w ziemi wieluńskiej, który do historii Legionów zbierał troskliwie materiały i wielka szkoda, że jej nie wydał – zdaje się, że jego rękopis może się znajdować w Bibliotece XX. Pijarów w Warszawie i wart publikacji”³⁰.

* * *

Michał Zwierzykowski, badacz staropolskiego parlamentaryzmu, współautor *Bibliografii parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej*³¹, w publikacji przedstawiającej stan badań nad sejmem i sejmikami Rzeczypospolitej w XVIII w. skonstatował: „W 2009 roku obchodzimy 180. rocznicę ogłoszenia pierwszego, wstępnego rysu dziejów sejm i sejmików, którego autorem był w 1829 r. ks. Idzi Presiowski. Podczas uroczystości w warszawskiej szkole pijarskiej wygłosił wykład pod tytułem: »Krótka wiadomość o sejmach i sejmikach przedsejmowych w dawnej Polsce«. Ponieważ Presiowski urodził się w 1805 r. [w 1803 r. – W.K.], sejm i sejmiki szlacheckie były już dla niego jedynie przedmiotem badań naukowych, a nie instytucjami znanymi z autopsji, jego wywody, choć bardzo ogólne i w wielu kwestiach błędne, uznać można za pierwszy tekst historiograficzny poświęcony staropolskiemu parlamentaryzmowi”³². Rozprawka Idziego Presiowskiego została wysoko oceniona już w XIX w. nie tylko przez nauczycieli, lecz również przez historyków i wydawców (przedrukowano ją w 1861 r. w „Bibliotece Polskiej”). Książka Presiowski wykazał się dużą erudycją, co potwierdza wysoki poziom wiedzy historycznej warszawskiego środowiska pijarskiego³³. Presiowski wykorzystał dostępne źródła drukowane, m.in. dzieła Galla Anonima i Jana Długosza. Jednak podstawowym źródłem były *Volumina legum*, zawierające zbiór ustaw polskich, zestawione przez pi-

³⁰ I. Karpiński, *Krótki rys ustroju dawnej Polski i poglądy na przeszłość*, t. 1, Warszawa 1887, s. 395. Autor prawdopodobnie wykorzystał w swoim opracowaniu (w rozdziale XII, poświęconym parlamentaryzmowi, prawu i sądownictwu Rzeczypospolitej) również *Krótką wiadomość o sejmach...* Presiowskiego (*ibidem*, s. 288–298).

³¹ Zob. R. Kołodziej, M. Zwierzykowski, *op. cit.*

³² M. Zwierzykowski, *op. cit.*, s. 80; por. *idem*, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696–1732*, Poznań 2010 („Badania nad dziejami sejmików mają już długą tradycję, która sięga 1829 roku, kiedy wygłoszony został referat, wydany drukiem w 1861 r., autorstwa księdza Idziego Presiowskiego, który dał pierwszą, nieporadną jeszcze próbę syntetycznego ujęcia dziejów staropolskiego sejm i sejmików, już z perspektywy historyografa nieznanego opisywanej materii z własnych doświadczeń”, s. 8); zob. też: *idem*, *Sejm i sejmiki Rzeczypospolitej w XVIII wieku w dorobku historiografii*, „Historia Slavorum Occidentis” 2013, nr 2, s. 58.

³³ M. Deszczyńska, *op. cit.*, s. 91.

jarów Józefa Załuskiego i Stanisława Konarskiego. W tomie pierwszym, wydanym w 1732 r., pomieszczono prawa Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego z okresu od 1347 r. do końca rządów Zygmunta I, tom drugi objął ustawy z lat 1550–1609, trzeci – z lat 1611–1640, tomy od czwartego do szóstego obejmują lata: 1641–1668, 1669–1697 i 1697–1736. Na tomie szóstym przerwano druk *Volumina legum*, ponieważ za panowania Augusta III żaden sejm nie doszedł do skutku. Akta z okresu bezkrólewia oraz konstytucje sejmowe uchwalone w latach 1764–1780 zawarte zostały w tomach siódmym i ósmym, wydanych w 1782 r. Pijarskie ośmiotomowe *Volumina legum* nie objęły konstytucji ostatnich sejmów Rzeczypospolitej. Wydanie, choć nie wolne od opuszczeń i błędów, rozprowadzane poprzez sieć prenumeratorów, przyczyniło się walcnie do upowszechnienia wiedzy prawniczej w społeczeństwie polskim w okresie największego nasilenia reform³⁴. Dzięki wykorzystaniu przez księdza Presiowskiego *Volumina legum* oraz innych źródeł drukowanych rozprawka ukazująca funkcjonowanie sejmu i sejmików, składających się na całość systemu parlamentarnego Królestwa Polskiego i Rzeczypospolitej, ma nie tylko charakter pracy popularnonaukowej, ale zyskuje walor naukowy. Autor wprowadził przypisy erudycyjne pogłębiające tekst zasadniczy, jak również odnoszące się krytycznie do cytowanych przez niego współczesnych mu autorów.

Godny podkreślenia jest fakt, że ks. Presiowski na podstawie źródeł określił sejm zwołany przez Kazimierza Jagiellończyka do Piotrkowa w 1468 r. jako pierwszy dwuizbowy sejm³⁵. Jest to o tyle istotne, że do 2012 r. powszechnie przyjmowaną przez historyków datą pierwszego staropolskiego dwuizbowego sejmu był rok 1493 (wówczas też odbył się sejm w Piotrkowie)³⁶. Książd Presiowski dokonał również klasyfikacji sejmów walnych,

³⁴ P. Jurek, *Historia państwa i prawa polskiego*, Wrocław 1998, s. 30–31; *Sejmy i sejmiki pierwszej Rzeczypospolitej. Dokumenty w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. M. Wrede, M. Wrede, Warszawa 1999, s. 147.

³⁵ Takie stanowisko prezentował również Jan Andrzej Krasiński (1550–1612), pisarz humanistyczny, historyk, w dziełku *Polonia, Boloniae 1574*, przełożonym na język polski i wydanym przez Stanisława Budzińskiego (*Jana Krasińskiego Polska czyli opisanie topograficzno-polityczne Polski w wieku XVI oraz materiały do panowania Henryka Waleczjusza*, Warszawa 1852). Autor m.in. stwierdził: „Godność senatorska jest bardzo dawną; a posłowie ziemscy dopiero za Kazimierza III w r. 1468 ustanowieni: gdy bowiem król na zjeździe Małej Polski z mieście Wiślicy dla zapłacenia żołnierza pruskiego żądał poboru od stanów pruskich, wówczas to oświadczyły, iż w sprawie tak ważnej nic bez zezwolenia Wielkiej Polski stanowić nie mogą. Wtedy król wraz z panami radą uchwalił, aby każda ziemia dwóch posłów na sejm piotrkowski posłała, dla uchwalenia wraz z królem i senatem umiarkowanego poboru. Z czasem władza posłów ziemskich tak dalece wzrosła, że teraz mają udział nie tylko w uchwalaniu podatku, lecz i we wszystkich sprawach Rzeczypospolitej; a żaden sejm bez ich przyczynienia się prawnej mocy mieć nie może. Oni są przy królach stróżami powszechnej wolności” (*Jana Krasińskiego Polska...*, s. 74). Zob. też A. Gieysztor, *Un gentilhomme sur sa patrie: Jan Andrzej Krasiński et sa „Polonia” de 1574*, „Organon” 1997–1998, nr 26–27, s. 21–30.

³⁶ Zob. W. Kaczorowski, *550. rocznica powstania staropolskiego dwuizbowego sejmu*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2018, t. 16, z. 4 (1), s. 253–259.

dzieląc je na zwyczajne (ordynaryjne) i nadzwyczajne (ekstraordynaryjne). W 1573 r. uchwalono, że sejm obligatoryjny (dwuletni) powinien się odbywać najrzadziej co dwa lata. Sejm ten miał się zbierać na czas sześciu tygodni. W artykułach henrykowskich uregulowano instytucję sejmów nadzwyczajnych, których czas trwania ustalono na dwa lub trzy tygodnie³⁷. Oprócz tego ks. Presiowski omówił sejmy konwokacyjne i elekcyjne zwoływane w okresach bezkrólewi, jak również sejmy koronacyjne. Podkreślił, że publiczność obrad izby poselskiej była zastrzeżona prawnie. W izbie sejmowej przebywały obok posłów również osoby postronne, tak zwani arbitrzy. W ich szeregach znajdowało się wielu dworzan i sług panów zjeżdżających na sejm. Byli oni wręcz zaciągani na służbę na czas obrad sejmowych³⁸.

Opisując procedurę zwoływania sejmików przedsejmowych i relacyjnych, obrady sejmów walnych, elekcję *vivente rege*, Presiowski podnosił znaczenie oprawy religijnej towarzyszącej tego typu wydarzeniom państwowym. Prezentacja instytucji ustrojowych dawnej Rzeczypospolitej była dla autora okazją do opisu wpływu hierarchii katolickiej na ich funkcjonowanie, a także podkreślenia roli prymasa jako interreksa (bezkróla) w okresie poszczególnych bezkrólewi. W Rzeczypospolitej obowiązywała bowiem zasada powiązania państwa i Kościoła katolickiego. Biskupi ordynariusze zasiadali w senacie, a prymas arcybiskup gnieźnieński był pierwszym senatorem, sprawując funkcję interreksa w czasie wakansu na tronie królewskim³⁹.

Książd Presiowski pomieścił również w swoim dziele trzy szczególnie wartościowe tabele, zatytułowane następująco: 1. „Wyszczególniająca porządek województw, liczbę w nich wybieranych posłów i miejsc wyborów szczególnych czyli partykularnych”; 2. „Porządek senatorów co do ich zasiadania [w senacie – W.K.]”; 3. „Wykaz chronologiczny zjazdów i sejmów”. Materiał zawarty w tabeli 1. jest cenny pod względem poznawczym, ponieważ został opracowany na podstawie przeprowadzonej przez Presiowskiego dokładnej analizy konstytucji sejmowych zawartych w dostępnych mu wówczas *Volumina legum*. W trakcie lektury *Krótkiej wiadomości o sejmach...* jest się pod wrażeniem staranności, z jaką autor przygotował publikację.

Książd Idziego Presiowskiego należy zaliczyć do grupy XIX-wiecznych polskich pedagogów zajmujących się obok działalnością dydaktyczną również pisaniem i wydawaniem książek popularyzujących wiedzę historyczną. Autor, kierując swoje publikacje do szerokiego grona czytelników, zwłaszcza młodego pokolenia, chciał w sposób przystępny przybliżyć mu historię polskiego parlamentaryzmu oraz podstawowe wiadomości z zakresu geografii fizycznej.

³⁷ I. Lewandowska-Malec, *Sejm walny koronny Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jego dorobek ustawodawczy (1587–1632)*, Kraków 2009, s. 21–23.

³⁸ *Ibidem*, s. 165.

³⁹ Por. W. Uruszczyk, *Historia państwa i prawa polskiego*, t. 1: (966–1795), Warszawa 2010, s. 197.

Wydawałoby się, że *Krótką wiadomość o sejmach...* jest dziś zapomniana. Przyczynę takiego stanu rzeczy można by upatrywać m.in. w fakcie, że jedynie w kilku bibliotekach zachowały się egzemplarze pracy Presiowskiego. Nadto przez niektórych współczesnych badaczy polskiego parlamentaryzmu została ona uznana za „nieporadną jeszcze próbę syntetycznego ujęcia dziejów staropolskiego sejmu i sejmików”⁴⁰. A jednak obecnie jest nie tylko wykorzystywana przez studentów prawa czy historii, ale również jest cytowana w monograficznych opracowaniach poświęconych historii sejmu staropolskiego⁴¹.

⁴⁰ Zob. przyp. 32.

⁴¹ Zob. m.in. I. Lewandowska-Malec, *op. cit.*, s. 165.